

ליל שבועות: אמירת תיקון או לימוד מעמיק ?

לוי יצחק פרנקל פאריז צרפת

מנהג

מנהג¹ ישראל להיות נעורים בליל א' של חג השבועות ועוסקים בתורה.

טעמים

כמה טעמים נאמרו ונביא שני טעמים, ידוע הטעם שכתב המג"א² בדרך הפשט לפי המסופר במדרש³ שביליל מ"ת הלכו בני"י לישון כל הלילה והוצרך הקב"ה לעוררם ע"י קולות וברקים ולכן אנו צריכים לתקן זאת כתשובת המשקל ע"ז שאנו עוסקים בתורה באותו לילה.

טעם שני מוזכר בזהר⁴ והוא שהלימוד התורה של בני"י שליל חג שבועות הינו זמן שבה כנסת ישראל מכינה את עצמה לאיחוד עם הקב"ה (קבלת התורה) דהיינו שלימוד התורה של עם ישראל הינו בדוגמת תכשיטין שבהם מתקשטת הכלה (כנס"י) לכבוד חתונתה עם החתן (הקב"ה), ובספר משנת חסידים (אייר סיון אות ג') כותב שקריאת כ"ד ספרים שבתנ"ך הם כנגד כ"ד קישוטי הכלה.

מה ללמוד באותו לילה ?

הלימוד שלומדים באותו לילה מוזכר בזהר בב' מקומות, בהקדמה לספר הזהר⁵ כתוב שלומדים תנ"ך, מדרשות הכתובים, וחלק הסוד שבתורה. ואילו בזהר לפרשת אמור⁶ כתוב שביליל שבועות יש לעסוק בתורה שבע"פ בתור הכנה לתורה שבכתב שקורין ביום.

האדמו"ר הזקן בשולחנ⁷ כותב אודות הלימוד בליל שבועות "ועיקר העסק יהי בתורה שבעל פה" ואכן כך משמע מהזהר בפרשת אמור. אולם בסידור עם דא"ה⁸ נאמר "ולכך אומרים כ"ד ספרים להמשיך אור הכתר דגלגלתא דוקא" כפי שמופיע בהקדמה לספר הזהר. ואילו בלקוטי תורה⁹ מובא שיש לעסוק הן בתורה שבכתב והן בתורה שבע"פ וי"ל שהוא שילוב בין דברי הזהר בהקדמה ובין דברי הזהר בפרשת אמור¹⁰.

בספר שער הכוונות לרבי חיים וויטאל "ענין חג השבועות" מביא את דברי הזהר הנ"ל וכותב להתחיל את הלילה בסדר מקרא ולקרוא חלק מכל פרשה שבתורה דהיינו תחילה וסוף כל פרשה ואח"כ לקרוא בנביאים וכתובים תחילה וסוף מכל ספר וספר ולקרוא קטעים מסוימים בשלימות¹¹, ואחר סיום סדר מקרא יש לעסוק בשאר הלילה בסודות התורה, ובספר הזוהר כל אחד לפי השגתו.

השל"ה הקדוש¹² כותב "וסדר הלימוד של לילה זו כבר נתפרסם ונודע לרבים ע"י הקונטרסים שנתפשטו, והמנהג הזה נתפשט בכל א"י ובכל המלכות אין נקי כולם כאחד מגדולים ועד קטנים וכן קיימו וקבלו עליהם ועל זרעיהם". והוסיף נופך משלו ומפרט את סדר הלימוד "צריך ללמוד חלק מתורה נביאים וכתובים, ששה סדרים, ספר יצירה, זהר, תרי"ג מצוות" וכן הוא מתייחס לחשיבות לומר זאת בנוכחות מנין עשרה וז"ל החרדים לדבר ה' ישתדלו שיהי מנין מיוחד דאכל בי' עשרה שכינה שריא"

¹ שוע"ר או"ח סי' תצ"ד ס"ג, מג"א שם בריש הסימן ומקורו בזהר ח"א ח,א. ח"ג צה, רע"א.

² שם

³ שהש"ר פרשה א' י"ב אות ב'.

⁴ זהר ח"ג צה, רע"א הובא בשל"ה ח"ב מס' שבועות דף מ"ח ע"א וכן בתו"מ תשכ"ו ח"ג עמ' 6

⁵ זהר ח"א ח,א.

⁶ זהר ח"ג צה, רע"א.

⁷ סי' תצ"ד ס"ג

⁸ עמ' ש"י, ב'.

⁹ אמור ל"ה, א'.

¹⁰ המלך במסיבו ח"א עמ' רכ"ח

¹¹ וכן מובא בספר משנת חסידים אייר סיון אות ג'.

¹² של"ה ח"ב מסכת שבועות מ"ח, ב'.

ואכן ברוב קהילות ישראל¹³ אומרים "תיקון ליל שבועות" שהינו ליקוט מסדר הלימוד שהובא בכתבי אריז"ל או ליקוט מסדר הלימוד שכתב השל"ה, מנהג חב"ד לומר תיקון¹⁴ המתאים לסדר הלימוד של השל"ה הקדוש.

בספר השל"ה¹⁵ הובא המעשה של מרן הבית יוסף וחבריו שהיו עוסקים בליל חג השבועות במשנה סדר זרעים ואז נשמע קול מלאך המגיד הדובר מפי קדשו של מרן בדברי עידוד ומוסר השכל.

לעומת זאת אצל בני הישיבות הליטאיות מקובל ללמוד גמרא בהבנה והשגה באותו לילה¹⁶ וזה מבוסס על פי דברי החק יעקב¹⁷ שכתב "ובבית מר חמי זקני הגאון ז"ל לא נהגו ללמוד התיקון בעשרה רק כל אחד ואחד לומד ביחידות, כי עיקר התיקון לא תקנו רק בשביל עמי הארץ שאינם יודעים ללמוד" אבל הלומדים תורה ילמדו במקום שלבם חפץ. הרב צבי פסח פרנק בספרו מקראי קודש פסח¹⁸ כתב לגבי בחורי ישיבה שלומדים כל הלילה בהבנה ובעומק העיון שימשיכו בזה, כי היא המדרגה הגדולה בלימוד התורה, ועדיפה היא מאמירת התיקון.

לעומת זאת החיד"א בספרו לב דוד פרק ל"א כתב "שמעתי כי קצת לומדים קבעו לימודם ברמב"ם, ולא רצו ללמוד התיקון של האריז"ל... ולא טוב עשו לבנות במה לעצמם ואעפ"י שלא באו בסוד ה', מ"מ חובה מוטלת עליהם ללמוד התיקון שהוא מנהג קבוע ברוב ישראל" ובנוגע לטענה שהתיקון נקבע עבור עמי הארץ ולא עבור ת"ח כתב ומי לנו גדול מהחבריא הקדושה דמרן הב"י ומהר"ש אלקבץ ז"ע שקראו בלילה קדוש זה מקרא ומשנה וכו' כדאיתא בשל"ה הקדוש. אולם הגר"ע יוסף ז"ל בשו"ת יחיה דעת ח"ג סי' ל"ב כתב אודות הלומדים דברים בהבנה והשגה "שאינן למחות בידם שיש להם על מה שיסמוכו, וכבר אמרו חז"ל (ע"ז י"ט, א) שאין אדם לומד אלא במקום שליבו חפץ... ורק מהיות טוב נכון לחוש לדברי רבותינו המקובלים".

ויש לומר ששני ההנהגות אודות הלימוד בליל חג השבועות תלויים באופן שבו יש להתכונן לקבלת תורה שבכל שנה ושנה. המנהג ללמוד את התיקון ליל שבועות מיוסד ע"ז שבלייל שבועות הוא זמן שבו יש להתמקד באמירת "אותיות התורה"¹⁹ ולא כ"כ בהבנת התורה, היות שההכנה למתן תורה היתה ע"י אחדות גמורה בעם ישראל כמו שנאמר "ויחן שם ישראל נגד ההר" (יתרו י"ט, ב) וכפירוש רש"י שם "כאיש אחד בלב אחד" ולכן היות שבהבנת התורה ישנם חילוקי מדריגות לכן רק דוקא ע"י אמירת אותיות התורה שבה אין חילוק בין בני"י ישנה אחדות גמורה בהכנת עם ישראל לקבלת התורה. ועוד יש להוסיף שההכנה למ"ת היתה ע"י שהקדימו "נעשה לנשמע"²⁰ שזה קשור עם קבלת עול וזה מתבטא דוקא ע"י אמירת אותיות התורה²¹ שפחות מורגש ההנאה של הבנת התורה.

לעומת זאת אלו הנוהגים ללמוד גמרא סוברים שהדרך הכי נכונה להתכונן לקבלת התורה הוא ע"י הבנת התורה בשלימות דהיינו לימוד התורה בעיון, משום שאמירת אותיות התורה נחשבת לביטול תורה לגבי לימוד התורה בעיון ע"ד דברי הגמרא במסכת מגילה²² "מבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה".

מנהגים הקשורים לאמירת תיקון ליל שבועות

יש נוהגים לומר קדיש בסיום התורה ובסיום הנביאים ובסיום הכתובים ובסיום ספר יצירה וכן לומר קדיש דרבנן אחרי סיום כל אחד מהששה סדרי משנה, ואחר סיום הזהר, וכן בגמר תרי"ג מצות, ואחר קריאת שיר השירים שקורין קרוב לשיאור היום אומרים קדיש. אך מנהג חב"ד שאין אומרים שום קדיש באמירת התיקון²³.

¹³ כתב החיד"א בספרו לב דוד פרק ל"א שהמנהג המפורסם בכל תפוצות ישראל מכמה מאות בשנים לקרות בחבורה הסדר המתוקן מרבינו האריז"ל והוא מנהג קבוע ברוב ישראל, ובאוצר מנהגי חב"ד ניסן אייר סיון עמ' רצ"ו כתב בסוף אות ג' "ולא מצאתי בקהל חסידים מי שאינם אומרים "תיקון" כלל, אלא רק בספר ויעש אברהם".

¹⁴ ספר המאמרים תש"י עמוד 242 שיחה ליל א' דחה"ש תש"ט.

¹⁵ של"ה ח"ב מס' שבועות דף מה ע"א.

¹⁶ המועדים בהלכה חלק ב עמוד שע"ג.

¹⁷ בסי' תצ"ד סק"א

¹⁸ ח"ג סי' ל"ד.

¹⁹ ספר השיחות קיץ ה'ת"ש עמ' 113.

²⁰ משפטים כ"ד, ז', (וראה פירש"י שם ד). שבת פ"ח, א.

²¹ הביאור מיוסד על שיחות קודש חג השבועות תשי"ה.

²² מגילה ג, א.

²³ באוצר מנהגי חב"ד ניסן אייר סיון עמ' רצ"ו אות ז'.

בי"ה

מי שלא הספיק לסיים את התיקון בלילה יסיימו ביום²⁴

מנהגינו לחנך את הילדים לומר את התיקון ליל שבועות²⁵

השכר

איתא בשו"ע האר"י ז"ל²⁶ דע שכל מי שבליילה (ליל שבועות) לא ישן כלל ועיקר והיה עוסק בתורה מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק.

אדמו"ר מהורש"ב אמר²⁷ שיש לו כתב יד מאדמו"ר האמצעי בו הוא מבטיח למי שיהי' ניעור בליל שבועות כל הלילה שיזכה לכתר תורה.

²⁴ הוראת אדמו"ר מהורי"ץ למנהלי הישיבה קודם חג השבועות תש"ד, "קובץ ליובאוויטש" גליון 3 עמ' 35.
²⁵ בשנת תש"ג כתב הרבי ב"ילקוט יומי" המיועד לילדים (ביום שלישי ה' סיון) לומר את התיקון ליל שבועות.

²⁶ כוונות של שבועות ס"א הובא בבאר היטב סי' תצ"ד סק"ז.
²⁷ ספר השיחות תורת שלום עמ' 5 אות ז'.